

УДК:321.01:327:316.75 (470+571)

Геополітика як теоретична основа сучасної російської державної ідеології

В.О.ТАРАН

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна, E-mail: apitar@mail.ru

Авторське резюме

У статті аналізуються деякі аспекти російської державної ідеології як фундаментальної теоретичної основи і політичної стратегії сучасної Росії. З урахуванням небезпеки, яку несе в собі агресивний характер такої політики не тільки для України, але й світового співтовариства, представляє інтерес дослідження ідейних і геополітичних джерел формування російської ідеології. Автор розглядає цей процес в історичному контексті, простежуючи змістовну наповненість її положень на ключових етапах розвитку російської державності: епохи царської Росії, радянської доби і посткомуністичного періоду. Виявляються внутрішні і зовнішні фактори впливу на базові положення цієї ідеології, її здатність пристосовуватися до різних суспільно-політичних систем, а також органічний зв'язок з уваровською концептуальною тріадою Самодержав'я – Православ'я – Народність та концепцією російського євразійства. Особлива увага приділяється спрямованості базових постулатів цієї ідеології на антиєвропейськість, антидемократію, обґрунтування тези про унікальність російської православної цивілізації, месіанську роль російської культури, право на захист «руського миру», ксенофобію тощо.

Проблема досліджується з позицій геополітичного підходу, який дає можливість не тільки виявити змістовні складові офіційної ідеології в РФ, але й її органічний зв'язок з імперською природою і стратегією сучасної російської держави.

Ключові слова: російська державна ідеологія, геополітика, глобалізація, поліцентризм, неоімперіалізм, експансіонізм, євразійство, самодержав'я, месіанізм.

Geopolitics as theoretical basis of modern Russian state ideology

V.O. TARAN

Zaporizhzhya state university, Zaporozhye, Ukraine, E-mail: apitar@mail.ru

Abstract

In the article some aspects of Russian state ideology are analysed as fundamental theoretical basis and political strategy of modern Russia. Taking into account a danger which is carried in itself by aggressive character of such policy not only for Ukraine but also world community, there is of interest the researching of ideological and geopolitical sources of forming Russian ideology. The author examines this process in a historical context, tracing rich in content constituent of its positions on the key stages of development of the Russian state system: epoch of tsar's Russia, soviet days and post-communist period. The internal and external factors of influence are probed on base positions of this ideology, its ability to adapt to the different social and political systems, and also organic connection with Uvarov's triad Autocracy – Orthodoxy – Nationality and conception of Russian Eurasianism. The special attention is paid to the orientation of base postulates of this ideology on Antiwestin, antidemocracy, justification of thesis about the uniqueness of Russian orthodox civilization, messianic role of the Russian culture, right to protection of the «Russian world», xenophobia and others like that.

A problem is probed from positions of geopolitical approach, which enables not only to find out the rich in content constituents of official ideology in RF but also its organic connection with imperial nature and strategy of the modern Russian state.

Key words: Russian state ideology, geopolitics, globalization, polycentrism, neoimperialism, expansionism, Eurasianism, autocracy, messianism.

Постановка проблеми. В умовах боротьби за збереження і реформування української державності після революційних подій 2013-2014 рр. та відстоювання нею своєї суб'єктності в сучасному глобалізованому світі Росія представляє собою найбільш небезпечний зовнішній фактор соціально-політичної і економічної дестабілізації в Україні. Принципи такої політики чітко відображаються в офіційній російській ідеології, суть якої залишається незмінною протягом кількох століть. Намагання пояснити причину такої сталості простежується в роботах ряду фахівців, зокрема А.Зубова, Я.Грицака, О.Ситіна, М.Солоніна, Ю.Афанасьєва, Б.Немцова, М.Касьянова, А.Іл-

ларіонова, А.Піонтковського, С.Белковського, В.Шендеровича, С.Демури, В.Застави та інших. Кожний із них дає своє бачення природи даного феномена, представляючи широкий спектр методологічних підходів - історичний, політологічний, етнологічний, формаційний, цивілізаційний, еволюційний, соціокультурний, аксіологічний, расологічний, психоаналітичний тощо. На думку автора статті, досить перспективним є геополітичний підхід щодо розуміння засадничих принципів російської державної ідеології, який вже неодноразово застосовувався, але далеко не вичерпав себе.

Тому завданням даної роботи є співставлення принципових основ сучасної російської

© В.О.Таран, 2015

державної ідеології з концептуальними положеннями геополітики. Оскільки ж теоретичні засади геополітики містять у собі просторий соціально-історичний досвід, що охоплює різноманітні соціально-політичні явища, метою даної статті є спроба не тільки виявити специфіку взаємодії теоретичних засад геополітики з принципами російської державної ідеології, але й показати їх відповідність агресивній та імперській сутності сучасної російської держави.

Виклад основного матеріалу. Геополітика – це область знання, в якій синтезовані дані про економічний, соціальний і політичний устрій окремих країн з даними про особливості їх географічного положення (чисельність, склад нащонаселення, територія, природно-кліматична зона, наявність природних ресурсів і т.д.). Перебуваючи на стику різних наук, геополітика має багато дефініцій. Виходячи із завдань даної статті, доречно зупинитися на наступному визначенні: геополітика — це цілеспрямована діяльність суб'єкта міжнародних відносин у контексті всього спектра зовнішніх і внутрішніх факторів, що дають змогу цьому суб'єкту здійснювати контроль над простором із метою реалізації своїх життєво важливих інтересів.

Теоретичними джерелами геополітики вважаються цивілізаційні концепції історичного процесу, військово-стратегічні дослідження і теорії географічного детермінізму, які мають давню історію і пов'язані з діяльністю багатьох провідних учених, політиків і мислителів світового рівня – Геродота, Гіппократа, Фукидіда, Протагора, Полібія, Аристотеля, Страбона, Ж.Бодена, Ш.Монтеск'є, Н.Макіавеллі, Ф.Коломба, А.Мехена, К.Леонт'єва, О.Шпенглера, А.Тойнбі, Р.Страус-Хюпе, Г.Вайджерта, Д.Вілса, Н.Спайкмена та інших.

Однак власне створенням і розробкою геополітичної концепції російської історії цілком займався один з керівників євразійського руху (фактичний його лідер) П.М. Савицький (1895-1968). Саме він дав назву згаданому руху, утворивши його від географічного поняття «Євразія». Щоправда, П.Савицький вкладає в нього інший, ніж А. Гумбольдт - автор даного терміну, зміст. Для Гумбольдта Євразія - «Серединний материк» у Старому Світі, «синтез Європи та Азії», особливий історичний і географічний світ, що тягнеться від Атлантичного до Тихого океану. П.М. Савицький же, слідом за англійським геополітиком Х. Маккіндером і одночасно з німецькими геополітиками, знайшов у ньому центр («вісь») світової геополітики, а значить, і центр світової історії. При цьому він робить спробу змоделювати певний варіант поділу сфер впливу на Європейському континенті з урахуванням геополітичних інтересів Росії, Німеччини, Британії і Франції. Паралельно вирішувалась і доля інших країн Європи.

Разом із тим геополітичний контекст концепції євразійства в умовах Радянського Союзу виходив далеко за континентальні межі і перетворювався на фактор планетарного рівня, оскільки сам факт його виникнення вважався «вірним оплотом проти світового капіталізму і рішучим кроком на шляху об'єднання трудящих усіх країн у світову Соціалістичну Радянську Республіку» [3]. А тому провідними ідеологічними принципами нової наддержави були проголошені інтернаціоналізм (з домінуванням російського національного чинника), диктатура пролетаріату (як форма політичного диктату однієї партії), експорт соціалістичної революції та всебічна підтримка міжнародного робітничого і комуністичного руху у боротьбі з міжнародним імперіалізмом (як право втручання у внутрішні справи інших держав незалежно від їх континентального розташування). Таким чином, формально створений у 1922-1924 рр. Радянський Союз являв собою відновлену Російську імперію у найголовніших і найбільш очевидних рисах, що відзначалося навіть білою еміграцією.

У реальному вимірі йшлося про намагання перетворити власний євразійський політично-військовий, сировинно-економічний, ідеологічний, людський, територіальний потенціал на світовий центр впливу, який, на протязі буржуазному – західному, мав би об'єднати всіх тих, хто орієнтувався на незахідну суспільно-політичну модель свого розвитку – соціалістичну. Таким чином СРСР брав на себе роль міжнародного лідера соціалістичного табору. Передбачалося, що кордони цього табору мали постійно розширюватися до повної руйнації капіталістичної системи. Однак показово, що розширення таких кордонів відбувалося значною мірою за рахунок політичної, економічної і військової підтримки СРСР. Військова ж підтримка насправді перетворювалася на пряму участь у військових операціях на територіях інших країн. Якщо говорити про безпосередніх сусідів, то, використовуючи різні приводи, у тому числі ідеї «відтворення історичної справедливості», «повернення втрачених раніше територій», «допомоги на прохання братнього народу» тощо, найбільш перспективним вважалося безпосереднє включення їх територій до складу СРСР в якості «радянських республік». Найбільш яскраво така стратегія була реалізована в результаті підписання 24 серпня 1939 р. «Пакту Молотова – Ріббентропа», який передбачав перерозподіл територій і зміну кордонів ряду країн Центральної Європи (у тому числі через територіальне розчленування Польщі, Румунії, Фінляндії, Латвії) з урахуванням інтересів Німеччини та СРСР і всупереч геополітичним інтересам Франції та Великої Британії. Показово, що при цьому підписантами порувалася низка попередніх міждержавних до-

мовленостей, які стосувалися третіх сторін. Таке ігнорування елементарних морально-правових норм, що лежать в основі будь-яких цивілізованих міжнародних взаємин, визначало справжню сутність ідеалізованого образу радянської держави. А ще СРСР офіційно продемонстрував спільність з німецьким фашистським режимом у засобах досягнення своїх геополітичних амбіцій. В результаті у 1939 р. було здійснене приєднання до СРСР Західної України та Західної Білорусії, а у 1940 р. – Прибалтики, Бессарабії та Північної Буковини. Хоча треба визнати, що не завжди військові дії досягали запланованого успіху, про що свідчать радянсько-китайський конфлікт 1929 р., вторгнення Червоної Армії на територію Афганістану 1929 р., радянсько-фінська війна 1939 -1940 рр.

Перемога у Другій світовій війні дала можливість СРСР ще масштабніше втілювати свої геополітичні стратегічні плани. На звільнених від німецько-фашистських військ та їх військових союзників територіях утворювалися держави-сателіти, віддані союзники Радянського Союзу, прихильники «антикапіталістичного історичного вибору». В цілому вони охоплювали не тільки значну територію Центральної і Східної Європи (Польща, НДР, Чехословаччина, Угорщина, Болгарія), але й, завдяки залученню Китаю, Монголії, Північної Кореї, В'єтнаму, – велику частину азійського континенту.

При цьому, однак, не можна ігнорувати й геополітичні устремління лідерів капіталістичного табору, для яких боротьба з комунізмом в цілому і політичним лідером соціалістичного табору носила принциповий характер. Адже результат боротьби між двома системами мав показати рівень їх життєздатності: виграв однієї із них означав програш іншої, а отже, неминучу її саморуйнацію. Звідси і відповідна антирадянська риторика. Так, основою доктрини Трумена, прийнятою у 1947 р., була політика «стримування» СРСР у всьому світі. Остання ж передбачала розгортання широкої програми з «порятунку Європи від радянської експансії» у тому числі через творення військово-політичного союзу Великобританії та США, спрямованого проти СРСР. Ще більш масштабним став «план Маршалла», озвучений у цьому ж році, котрий передбачав комплекс заходів, спроможних максимально підняти економічну міць країн Західної Європи перед загрозою розширення радянського впливу. Більше того, «план Маршалла» став економічною і політичною основою «Північноатлантичного договору» (1949 р.) вже як військово-політичного союзу (НАТО), «першочерговим завданням якого є захист свободи та безпеки його членів політичними та військовими засобами у відповідності зі Статутом ООН» [6].

Отже, біполярність світу стала ще більш очевидною. В ньому чітко визначилися два табори, лідерами яких стали дві наддержави – СРСР і США, які намагалися утверджувати свої претензії на виключне домінування у світі. Як засвідчила історія, імперський інстинкт не залежить від типу суспільно-політичної системи, а отже, обидві сторони брали активну участь практично в усіх локальних конфліктах – Громадянській війні у Китаї 1946-1950 рр., корейській війні 1950-1953 рр., війні в Афганістані 1979-1989 рр., війні у В'єтнамі 1965-1974 рр., карибській кризі 1962-1964 рр., арабо-ізраїльських війнах 1967-1974 рр., сомалійсько-ефіопській війні 1977-1979 рр. тощо.

Розпад СРСР ознаменував новий етап у розвитку Росії як федеративної держави. Адже значна частина колишньої радянської імперії у вигляді території, а також економічного, науково-технічного, військового і людського потенціалу відійшла до новопроголошених суверенних пострадянських країн, що послабило позиції РФ. При цьому була деформована і сама соціально-економічна соціалістична система. Фактично вона почала перетворюватися на буржуазну, кримінально-олігархічного типу – явно не самого прогресивного і конкурентоспроможного в сучасному глобальному світі. Отже, Росія перестала бути оплотом і лідером соціалістичного табору, але претензії на світову гегемонію збереглися. І це за умов, що світ із біполярного перетворився на поліцентровий з більш гострою конкуренцією за регіональне і світове домінування. Проте саме євразійський чинник продовжує відігравати найважливішу роль у розподілі світового простору. Не випадково З.Бжезінський назвав Євразію «шаховою дошкою», на якій продовжується боротьба за світове панування, і така боротьба зачіпає геостратегію – стратегічне управління геополітичними інтересами... Євразія є центром світу і той, хто контролює Європу, здійснює контроль над усім світом» [1, с.13]. А це повністю збігається з позицією тієї частини російських євразійців-геополітиків, які єдиним сенсом існування сучасної Росії вважають «участь у великій планетарній боротьбі «Суші» та «Моря», «євразійства» і «атлантизму», в якій континентальна Євразія протистоїть своїм морським околицям і заокеанській Америці» [4].

За таких умов потрібно було шукати нові підстави для теоретичного та ідеологічного обґрунтування необхідності не тільки географічного та політичного розмежування між сферами впливу, а й природності своїх світових лідерських амбіцій. Не останню роль тут відіграє модифікований концепт російського євразійства про Росію як особливу, самостійну цивілізацію, яка повинна не наслідувати когось, а відштовхуватися у своєму розвитку від власних традицій і принципів. Серед провідних

рис цієї цивілізації називають специфічний за своїми духовно-релігійними ціннісними орієнтаціями і економічними відносинами уклад, що ґрунтується на співіснуванні приватної і державної власності, а також ідеократизм, гіпертрофованій етатизм, антиокциденталізм, неомесіанізм, гегемонізм.

Подібні риси практично і концептуально обумовлюють більш тісний зв'язок з традиціями азійської культури (П.Савицький, М.Булгаков, Л.Гумільов, В.Білінський та інші взагалі звертають увагу на значну роль і навіть домінування не-слов'янських – тюркських коренів у генезі великоросійського етносу) та негативне ставлення до європейської культури і системи цінностей в цілому. Такий негативізм часто ігнорує об'єктивний процес взаємодії і взаємовпливу російської і європейської культур, особливо з урахуванням сучасних глобалізаційних тенденцій. Більше того, самі російські аналітики говорять про неможливість існування сучасної Росії без досягнень європейської культури, європейських технологій, підкреслюючи її інкорпорованість в європейський економічний і культурний простір.

Проте, саме концепт про російську принципову «антиєвропейськість» отримав вкрай агресивне тлумачення, а сама ідея «антиєвропейськості» повністю відповідає базовим положенням російської ідеологічної доктрини про «оточеність ворожими країнами». До речі, ця доктрина може розглядатися також як важливий фактор формування і консолідації російської політичної нації, з одного боку, та відволікання російського суспільства від власних внутрішніх соціально-економічних проблем – з іншого. Хоча заради справедливості треба визнати, що в новітній історії Росії були певні періоди, коли вона стояла на роздоріжжі стосовно ставлення до Заходу. Так, на думку С.Хантінгтона, на початку 90-х рр. ХХ ст. Росія демонструвала свою «розірваність», в результаті чого її народи і еліта не визначились, чи доречно їм приєднатися до Заходу, чи кинути йому виклик [7, с.8]. Однак не можна абсолютизувати подібну «розірваність» Росії, яка швидше обумовлена короткочасною «розгубленістю» російського політичного керівництва і соціуму під час безпосереднього краху радянської суспільно-політичної системи в результаті поразки у боротьбі із західним світом, об'єктивним процесом розпаду СРСР і всього радянського. Адже вже на початку тих саме 90-х років у РФ починають активізуватися імперські настрої і плани щодо відродження колишньої могутності і втрачених територій. Про це свідчать драматичні події на території вже колишнього Радянського Союзу: грузино-осетинський конфлікт 1991-1992 рр., грузино-абхазька війна 1992-1993 рр., збройний конфлікт у Придністров'ї 1992 р., осетино-інгушський конфлікт 1992 р., Перша чеченська війна

1994-1997 рр., Друга чеченська війна 1999-2005 рр., російсько-грузинська війна (2008 р.), анексія Криму (2014 р.) та війна на Донбасі (2014-2015 рр.).

Показово, що зростання агресивних настроїв і планів Росії дехто із сучасних фахівців намагається пояснити «помилковою» політикою Заходу, який, мовляв, не проявляє достатньої гнучкості у своїх відносинах з РФ. У свій час відомий англійський військовий історик Б.Ліддел Гарт, аналізуючи кроки Гітлера на шляху до ескалації воєнних дій на території Європи і остаточного розв'язання Другої світової війни, теж визначав негативну роль Європи у тих подіях. Він досліджував геополітичні інтереси США, Англії і Франції того часу, які, маючи свої особисті геополітичні стратегічні задуми, поблажливо ставились до політичних успіхів та імперських планів німецьких націонал-соціалістів, сподіваючись, що військово-політичний вектор їх активності не буде спрямовуватися на Захід і особливо вважав, що саме нерішучість і двоїстість у визначенні власної антигітлерівської позиції розпалювала імперські апетити німецького фюрера [2]. Однак зрозуміло, що такий підхід не дає вичерпної відповіді. Адже треба було, у першу чергу, брати до уваги агресивну сутність імперіалізму в цілому і фашистського політичного режиму зокрема. Однак тут, на нашу думку, є ще один аспект - неможливість з точки зору традиційної раціоналістичної логіки представників цивілізованого Старого Світу зрозуміти і передбачити поведінку певного психотипу, яким був Гітлер. Тому, говорячи про позицію керівництва сучасних США і держав-лідерів Європи стосовно агресивної політики Росії щодо інших країн, мимоволі доводиться проводити певні історичні паралелі. А це означає, що уповання на зворотні адекватні кроки Росії на «стримані» дії по відношенню до неї з боку європейських країн і США, є безпідставними та безперспективними. Особливо з урахуванням саме експансіоністської сутності російської неімперії, агресивної риторики російського політикуму і ЗМІ, надзвичайного посилення проімперських настроїв у російському суспільстві, морально-психологічних рис президента РФ В.Путіна та його найближчого військово-політичного оточення.

Російську антиєвропейську позицію сьогодні досить чітко сформулював голова комітету Держдуми з міжнародних справ О.Пушков, пояснюючи зацікавленість Росії у зближенні з міждержавним утворенням БРІКС, представленим країнами трьох континентів, країнами, на які припадає 42% світового населення і 27% світового ВВП. Там також існує своя система цінностей, яка відрізняється від євроатлантичної (орієнтованої на цінності демократії та дотримання прав людини). Це, на думку російського політика, недопущення «помаранчевих революцій», тобто зміни урядів і влади в інших

країнах через зовнішній вплив. Наші держави, додає він, об'єднуються не тільки на ґрунті торгово-економічних інтересів, але й спільного бачення світових процесів, особливо розуміючи необхідність багатопольярного світу – на противагу спробам збереження однополярної системи, котрі застосовують США та їх найближчі сателіти [5]. Посилюючи контакт із БРІКС, Росія переслідує дві цілі. По-перше, заручення міжнародною підтримкою щодо недопущення політичних змін всередині власної країни, тобто збереження існуючого політичного режиму на чолі з В.Путіним. (І в цьому плані можна побачити суттєвий «розрив» між Росією радянської доби і Росією сучасною, перш за все, в ідеологічному плані. Адже згідно з комуністичною доктриною «революція – це локомотив історії», а нинішні російські комуністи, що знаходяться в коаліційному союзі з правлячою партією «Єдина Росія», разом із лідерами нової влади фактично відмовляються від базових марксистських гасел). По-друге, з урахуванням того, що до названої структури входять Китай, Індія, Бразилія, ЮАР, які, у свою чергу, також борються за регіональне і світове лідерство і потребують російської підтримки, зрозуміло, що всі вони можуть стати тимчасовими спільниками і Росії проти євроатлантичного блоку у боротьбі за лідерство на євразійському просторі і перерозподіл сфер впливу на світовій арені.

Разом з тим не можна виключати намагання використовувати Росією і західноєвропейської складової у своїх геополітичних планах. Йдеться про спроби налагодження вісі Німеччина – Росія – Китай, що виглядає досить реалістичним особливо в випадку досягнення розколу всередині ЄС і посилення своєї економічної привабливості для членів нового союзу. У такому варіанті Росія може запропонувати широкі концесійні програми. В разі успіху вона здатна суттєво послабити позиції США як світового гегемона, з одного боку. З іншого – гіпотетичне створення можливого німецько-російсько-китайського блоку дає додаткову підтримку російській політиці на регіональному рівні і загрожує посиленням тиску на суміжні держави, у тому числі й Україну.

З огляду на зміну геополітичних пріоритетів слід розглядати і процес повернення до засад російської національної ідеї як основи державної ідеології Російської імперії часів Миколи I, що ґрунтувалася на розробленій С.Уваровим тріаді: Самодержав'я – Православ'я – Народність. Фактично йшлося про базові ціннісні орієнтири, що характеризують сутнісні ознаки російської цивілізації. Самодержав'я визначалося як природний спосіб політичної організації Росії, що передбачало сліпе підкорення вождю. Православ'я характеризувало не тільки специфічну релігійну орієнтацію російського суспільства, але

й тісний зв'язок з державою, котра не просто виправдовувалася церквою, але й освячувалася нею. Народність же офіційно означала прихильність традиціям, «корінням» общинності, патерналізму на противагу західним віянням моди – індивідуалізму, свободі, рівності. Таким чином, повернення нинішньої Росії до ідейних витоків її національно-державної ідентичності фактично означає реанімацію духовної основи російського імперіалізму, що, правда, з урахуванням характеру історичного моменту, динаміки соціальних зрушень та геополітичних особливостей сьогодення. Не випадково змістовне наповнення цих світоглядно-ціннісних сутностей перетворилося на цілісний концептуальний підхід щодо визначення місця РФ у світовому глобальному просторі. Базовими положеннями такої концепції, яка набула нової історичної форми – неоімперіалізму, стали: традиційна імперська могутність, ідея про виключність руського цивілізаційного світу і руської духовності, особлива месіанська роль руського православ'я, право на політичний і культурний експансіонізм, захист «руського миру» за межами РФ і право на перенесення міждержавних кордонів, розгляд будь-яких світових проблем через призму геополітичних інтересів Росії тощо. Специфічна трансформація системи політичних і економічних відносин у сполученні з посиленням тенденцій антизахідництва, антидемократії, шовінізму, клерикалізму і ксенофобії свідчить про поступову фашизацію російської влади і соціуму, що додатково підкреслює незворотну агресивну спрямованість російської геополітики.

Висновки. Як свідчить соціальний досвід, в основі державної ідеології і політики сучасної Росії лежать геополітичні устремління, які формувалися протягом усього історичного періоду її існування, починаючи з доби Московії і закінчуючи посткомуністичним етапом розвитку РФ. Претензії на регіональне та світове лідерство складають одну із провідних сутнісних ознак усіх форм російського імперіалізму, у тому числі й неоімперського його різновиду. Провідні теоретичні засади цієї офіційної геополітики знайшли всебічне обґрунтування в концепції російського євразійства, осучасненій уваровській тріаді: Самодержав'я – Православ'я – Народність, посиленою поглибленням позицій авторитаризму, антиєвропеїзму і антизахідництва, перманентного пошуку зовнішнього ворога як для внутрішньої національної консолідації, так і для реалізації державних геополітичних інтересів.

Розкриття імперської сутності російської державної ідеології має як теоретичне, так і практичне значення. В теоретичному плані це дає можливість глибинного розуміння природи даного феномена, його всебічного зв'язку з різноманітними суспільно-історичними факторами, у даному випадку – з геополітичним. В

практичній площині воно має широкий ареал застосування.

Це стосується і населення самої Росії, яке має усвідомлювати рівень історичної відповідальності за наслідки реалізації подібної політики; і світового співтовариства, що має випрацювати адекватні механізми регулювання міждержавних відносин в умовах глобалізації і боротьби політичних лідерів за сфери впливу; і держав, що територіально перебувають у безпосередній близькості з Росією, які мають чітко усвідомлювати ступінь реальних загроз, що приховує в собі «руський мир», та шукати способів колективного захисту від його можливого «розповзання».

Для України, яка стала безпосередньою жертвою агресивної політики «північного сусіда» у боротьбі за його політичне регіональне і світове лідерство, на часі стоїть перегляд комплексного підходу щодо визначення концептуальних засад Конституції України, військової доктрини, економічного розвитку, стратегії зовнішньої і внутрішньої політики, інформаційної безпеки, науки, освіти й виховання, національної культури тощо, зміст яких повинен враховувати об'єктивну наявність не тільки спільних кордонів з державою-агресором, але й досить розгалужених і міцних соціокультурних міждержавних, міжетнічних та міжособистісних зв'язків на всіх рівнях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бжезинский Зб. Великая шахматная доска (Господство Америки и его геостратегические императивы) // Пер. О.Ю. Уральский / Зб. Бжезинский. – М.: Междунар. Отношения, 1998. – 255 с.
2. Гарт Б. Лиддел. Вторая Мировая война / Б. Лиддел Гарт. – М.: Мысль. – 1995. – 269 с.
3. Декларація про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік (30 грудня 1922 року). – Режим доступу: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1922%2812%2930.stvorennya_SRSR..php – Назва з екрана.
4. Іхлов Є. В. Дві сторони нового євразійства / Є. Іхлов // Незалежна газета № 167, 2001р.
5. Пушков А. Есть как минимум три сценария «оранжевой революции» в России. – Режим доступу: <http://izvestia.ru/news/583551#ixzz3TKYXnqML> – Назва з екрана.
6. Утворення НАТО. Цілі та структура організації. – Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/57.htm> – Назва з екрана.
7. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? / С. Хантингтон. – М.: ООО «Издательство ФСТ», 2003. – 603 с.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2015

REFERENCES:

1. *Bzhezinski Zb. Velikaia shahmatnaia doska (Gospodstvo Ameriki i ego geostrategicheskie imperativi) (The Grand Chessboard (American Primacy and Its Geostrategic Imperatives)).* – М.: *Mezhdunar. Otnoshenia*, 1998. – 255 p.
2. *Gart B. Liddel. Vtoraia Mirovaia voina (The Second World War).* – М.: *Misl.* – 1995. – 269 p.
3. *Deklaratsia pro ytvorennia Souzy Radianskih Sotsialistichnih Respyblik (30 grydnia 1922 roky) (Declaration on the formation of the Union of Soviet Socialist Republics (30 December 1922)).* – Regime to access: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1922%2812%2930.stvorennya_SRSR.php.
4. *Ihlov E.V. Dvi storoni novogo evraziistva (Two sides of the new Eurasian.).* *Nezalezhna gazeta*, № 167, 2001r
5. *Pyshkov A. Est kak minimum tri stsenaria «oranzhevoi revolutsii» v Rossii (There are at least three scenarios of the «Orange Revolution» in Russia.).* – Regime to access: <http://izvestia.ru/news/583551#ixzz3TKYXnqML>.
6. *Ytvorennia NATO. Tsili ta strykytra organizatsii (Creation of NATO. Objectives and structure of the organization).* – Regime to access: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/57.htm>.
7. *Hantington S. Stolknovenie tsivilizatsii? (The Clash of Civilizations?).* – М.: *ООО «Izdatelstvo FST»*, 2003. – 603 p.

Таран Володимир Олександрович - доктор філософських наук, професор
Запорізький національний університет
Адреса: 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66
E-mail: Dudarevv@rambler.ru

Taran Volodymyr Oleksandrovych – doctor of philosophical sciences, Full Prof.
Zaporizhzhya state university
Address: 66, Zhukovs'kyi Str., Zaporozhye, 69600, Ukraine
E-mail: Dudarevv@rambler.ru